

## РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Христо Йорданов Паунов –  
професор в Юридически факултет  
на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“**

по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,  
професионално направление 3.6. Право,  
докторска програма „Конституционно право“.

**Автор:** Тодор Иванов Рогошев

**Тема:** „Придобиване на гражданство в Република България - конституционноправни и международноправни аспекти“

**Научен ръководител:** проф. д.ик.н. Веселин Хр. Цанков

### 1. Общо представяне на процедурата

Със заповед № РД-22-1523 от 27.07.2026 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *„Придобиване на гражданство в Република България - конституционноправни и международноправни аспекти“* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, докторска програма „Конституционно право“. На проведеното първо заседание на научното жури бях определен да изготвя рецензия.

Автор на дисертационния труд е Тодор Иванов Рогошев - докторант в редовна форма на обучение към катедра „Публичноправни науки“, с научен ръководител проф. д.ик.н. Веселин Христов Цанков от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Тодор Иванов Рогошев комплект материали на хартиен носител е в съответствие с чл. 36. (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до ректора на ПУ за разкриване на процедура за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;

- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността (от научния ръководител) за откриване на процедура и с предварително обсъждане на дисертационен труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

## **2. Кратки биографични данни за докторанта**

Тодор Иванов Рогошев е роден на 31 август 1996 г. Придобива магистърска степен по специалност „Право“ в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (2015–2021). Впоследствие разширява своята експертиза на международно ниво, завършвайки магистратура (LL.M.) по международно публично право в престижния Лайденски университет (Universiteit Leiden) в Нидерландия (2021–2022). Неговите основни професионални и научни интереси са съсредоточени в сферата на конституционното и международното публично право.

От 2023 г. Тодор Рогошев е асистент по конституционно право в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, където развива активна учебна и научноизследователска дейност. Преди това (2022–2023) той е част от правния отдел на Организацията за забрана на химическите оръжия (OPCW) като стажант, където участва в изготвянето на писмени защиты и становища. През 2021 г. работи като млад изследовател в Института за балканистика с Център по тракология към БАН.

Освен академичната си кариера, Тодор Рогошев е регистриран медиатор в Единния регистър на медиаторите в България. Той е участник и отличен оратор в редица престижни международни състезания по право.

Владее отлично английски и френски език и е автор на научни публикации в областта на, международното право, конституционното право, правата на човека и сигурността.

## **3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи**

Актуалността на представения дисертационния труд на тема „Придобиване на гражданство в Република България - конституционноправни и международноправни аспекти“ е безспорна. В съвременната правна действителност гражданството заема централно място в системата на публичното право, като отразява основите на държавността и определя правния статус на индивида. Темата придобива особено значение в глобализирания свят, характеризиращ се със засилена мобилност на лицата и нарастваща роля на наднационалните правни системи като правото на Европейския съюз. Поставените цели и задачи на дисертацията

са напълно целесъобразни. Основната цел е да се извърши цялостен и критичен анализ на материалноправните и процесуалноправните аспекти на придобиването на българско гражданство в светлината на конституционното право, международното право и правото на Европейския съюз. Задачите, свързани с изясняване на правната природа на гражданството, разграничаването му от националността, анализа на способите за придобиване и критичната оценка на съответствието на българската уредба с международноправните стандарти, са последователно и логично формулирани.

#### **4. Познаване на проблема**

Докторантът демонстрира задълбочено познаване на състоянието на проблема и творческо отношение към библиографския материал. В дисертационния труд е направен обстоен литературен обзор, обхващащ класически трудове на български автори (проф. В. Вълканов, проф. В. Цанков, проф. Г. Близнашки, проф. Е. Друмева) и чуждестранни изследователи (P. Weis, A. Edwards, M. Shaw, J. Crawford). Авторът критично оценява използваната литература, като отчита историческия контекст и развитието на правната уредба.

#### **5. Методика на изследването**

Избраната методика на изследване е комплексна и позволява постигането на поставената цел и получаването на адекватен отговор на задачите. Използвани са правно-догматичен, доктринален, сравнителноправен и социолого-аксеологически метод. Особено ценно е прилагането на емпиричен подход чрез теренно проучване в Дирекция „Българско гражданство“ към Министерството на правосъдието и в Комисията по гражданство към президента на Републиката. Това обогатява нормативния анализ с преки наблюдения върху практическото функциониране на процедурите.

#### **6. Характеристика и оценка на дисертационния труд**

Представеният за рецензиране дисертационен труд е посветен на един от фундаменталните институти на публичното право - гражданството, разгледано през призмата на конституционното, международното и европейското право. Темата е с висока степен на научна и практическа значимост, тъй като придобиването на гражданство е пряко свързано както с конституционноправния статус на личността, така и с упражняването на широк кръг политически, граждански и социални права. Изследването е насочено към комплексен анализ на правната уредба на придобиването на българско гражданство, като същевременно разглежда взаимодействието между вътрешното право, международноправните стандарти и правото на Европейския съюз.

Още в началото авторът изрично подчертава, че гражданството следва да се разглежда не само като формален юридически статус, а като трайна правна връзка между физическото лице и държавата, като правоотношение и като предпоставка за участие в конституционния, международноправния и европейския правен ред. Подобен подход заслужава положителна оценка, тъй като надхвърля традиционното нормативно описание на института и поставя акцент върху неговото място в съвременната конституционна държава. Особено значение придобива разглеждането на проблематиката в условията на интензивни миграционни процеси, засилена мобилност на гражданите, развитие на европейската интеграция и непрекъснато нарастващо значение на международноправните стандарти относно гражданството, защитата на човешките права и недопускането на безгражданственост. Всички тези процеси поставят пред националните законодателства нови предизвикателства, чието изследване е както научно необходимо, така и практически полезно.

Темата има значение и поради динамиката в развитието на българското законодателство относно гражданството през последните десетилетия. Практиката показва, че редица въпроси, свързани с натурализацията, възстановяването на гражданството, придобиването по произход и по произход от български граждани извън страната, продължават да пораждаят както практически затруднения, така и сериозни научни дискусии. Поради това изборът именно на тази тема може да бъде оценен като напълно обоснован.

Дисертационният труд е структуриран в увод, пет глави, заключение и библиография.

**Първата глава** изпълнява функцията на понятиен фундамент на целия труд и е една от най-силните му части в теоретично отношение. Изложението започва с историческото развитие на института, като авторът последователно проследява прехода от античното разбиране за гражданина като участник в управлението - с позоваване на Аристотеловото определение за участието в съвета и в съдилищата - през римската конструкция на *civitas* и *civitas sine suffragio* и разширяването на кръга на гражданите с Едикта на Каракала (*Lex Antoniniana*) от 212 г., през феодалното поданство към модерното понятие за гражданство, наложено с Френската революция и Декларацията за правата на човека и гражданина от 1789 г. Историческият обзор не е самоцелен - той обслужва основната теза, че гражданството е исторически изменчива категория, чието съдържание се определя от съответния тип политическа организация.

Ядрото на главата е предложената от докторанта конструкция за триединната природа на гражданството - като правен статус, като правоотношение и като право на човека. Всеки от тези три аспекта е разгърнат самостоятелно. При изясняването на гражданството като статус авторът прави прецизно и научно значимо терминологично разграничение между „статус“

(status - състояние, съвкупност от субективни права) и „статут“ (statutum - устав, обективно право); това разграничение има не само езиково, но и методологическо значение, доколкото предпазва изследването от смесване на субективноправната и обективноправната перспектива. При разглеждането на гражданството като правоотношение докторантът привлича теорията на Уесли Хофелд за корелативността на правата и задълженията и нейните четири двойки юридически позиции, което позволява гражданството да бъде описано като сложно правоотношение с насрещни права и задължения на индивида и държавата, простиращо се и извън държавните граници.

Най-дискусионният, но и най-оригинален аспект е третият - обосноваването на гражданството като право на човека. Тук авторът стъпва върху индивидуалното измерение на правото на самоопределение, върху практиката на Европейския съд по правата на човека по чл. 8 ЕКПЧ (*Gladysheva v. Russia, Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland*), върху становищата на Арбитражната комисия на Конференцията за Югославия относно правото на сръбското население в Босна и Херцеговина да избира гражданство, както и върху чл. 10 и чл. 50 ДЕС, за да защити тезата, че чл. 25 от Конституцията закрепва не само компетентност на държавата, но и субективно право.

Особено ценна в научно отношение е втората половина на главата, посветена на разграниченията между гражданство и съседните му понятия. Заключителната систематизация, при която понятията се разпределят на общностни (етнос, народ, нация) и индивидуални (етническа принадлежност, народност, гражданство, националност) категории, представлява самостоятелен приносен резултат с несъмнена практическа полезност.

**Втората глава** има за предмет източниците на правната уредба на гражданството и произтичащите от нея принципи, като е изградена в три относително самостоятелни части - международноправни източници, вътрешноправни източници и принципи.

Обзорът на международноправните източници е пълен и подреден хронологично, което позволява да се проследи постепенното стесняване на изключителната държавна компетентност в материята. Самостоятелна научна стойност има разделът за двустранните договори на България в материята. Тук докторантът поставя на разглеждане един действително нерешен практически проблем - разминаването между позициите на Министерството на правосъдието и Министерството на външните работи относно действието на конвенцията със СССР от 1966 г., и обосновава изводите си с конкретен акт по чл. 123 АПК от началото на 2025 г. Разгледани са и договори, по които България не е страна, като Европейската конвенция за намаляване на случаите на двойно гражданство от 1963 г., чиято практическа значимост е

илюстрирана чрез актуалния казус с мобилизирането в Украйна на български гражданин с двойно гражданство. Този подход - съчетаване на нормативен обзор с конкретни, съвременни и проверими примери - заслужава одобрение.

Историческият преглед на вътрешноправната уредба е издържан и информативен. Проследени са Търновската конституция (чл. 54-56 и понятието „поданство“), законите от 1880, 1883, 1903 и 1940 г., конституциите от 1947 и 1971 г., законите от 1948, 1968 и 1986 г. и действащата уредба след 1991 г. Особено значим е анализът на разпоредби от социалистическия период - чл. 6, ал. 2 от Закона за българското гражданство от 1948 г. и чл. 16, ал. 2 от закона от 1968 г., предвиждащи автоматична загуба на гражданството при изселване на лица от небългарска народност. Авторът установява и точната хронология на действието на чл. 6, ал. 2 - премахването му на 02.08.1948 г. и възстановяването му на 20.05.1950 г. - и по-нататък в труда убедително показва как именно този кратък прозорец е предмет на систематични документни фалшификации в съвременната административна практика. Това е пример за резултат, който едновременно има историческо, догматично и правоприлагащо значение.

Третата част на главата е посветена на принципите. След общотеоретично въведение, авторът разграничава общи принципи от специални принципи на института. Сред последните са изведени приоритетът на *jus sanguinis*, принципът на личното основание, недопустимостта на безгражданството, предимството на гражданството по рождение, единството на семейството. Систематизацията е логична, а критичното отношение към доктриналните позиции - доказателство за самостоятелност на мисленето.

**Третата глава** е най-обемната и най-широка по обхват част на труда. Тя изследва значението на гражданството в четири последователни плоскости - за съществуването на държавата, в системата на Конституцията, като предпоставка за реализиране на права и задължения и в международноправните отношения.

Първата плоскост поставя гражданството в контекста на учението за държавата. Авторът съпоставя тристепенната конструкция на държавоформиращите елементи в конституционноправната доктрина с четиристепенната по чл. 1 от Конвенцията от Монтевидео, чиято обичайноправна природа е обоснована чрез практиката на Международния наказателен съд по ситуацията в Палестина и чрез арбитражното решение *Deutsche Continental Gas-Gesellschaft v. Polish State*, потвърждаващо валидността на правилото и в европейски контекст.

Втората плоскост - значението на гражданството в Конституцията - е сред най-полезните за конституционноправната доктрина части на труда. Докторантът систематизира богатата терминология на Основния закон („народ“, „човек“, „всички хора“, „всички граждани“, „български гражданин“, „гражданин на Република България“, „всеки“) и показва, че различните категории предполагат различен обем права и задължения. Третата плоскост разглежда гражданството като предпоставка за реализирането на права и задължения. Прегледът на отрасловото законодателство - Законът за здравето, Законът за здравното осигуряване, Законът за социално подпомагане, Законът за държавния служител, Законът за МВР, Законът за предучилищното и училищното образование и Законът за висшето образование - е представителен. Добро е решението на автора да обоснове ограничително тълкуване на понятието „граждани“ в чл. 24 АПК, тъй като противното би лишило чужденците и лицата без гражданство от достъп до административни производства. Четвъртата плоскост - международноправното значение - е разработена на равнище, което надхвърля обичайното за дисертация по конституционно право. Уместно е и открояването на чл. 34 ЕКПЧ като изключение, при което достъпът до съд не е обусловен от гражданство.

Разделът за гражданството на Европейския съюз проследява идейния път от доклада „Тиндеман“ и испанското предложение „Пътят към европейско гражданство“ от 1990 г. до чл. 20-24 ДФЕС, а нормативният анализ е допълнен с решение, в което Съдът на ЕС приема, че запазената компетентност на държавите членки се упражнява при спазване на правото на Съюза и на принципа на пропорционалност, и с Решение № 3 от 2004 г. на българския Конституционен съд относно допълващия характер на съюзното гражданство.

Разделът за националността на юридическите лица и на особените вещи е самостоятелен по стойност. Тук авторът правилно настоява, че по отношение на тези субекти и обекти следва да се говори за националност, а не за гражданство. Последният раздел на главата разглежда отклоненията от общия режим. Множественото гражданство е анализирано чрез изоставения принцип за недопустимост на двойното гражданство от периода преди 1991 г. и чрез действащата уредба на чл. 3 ЗБГ, чл. 17, ал. 3 от Закона за чужденците в Република България, чл. 12 от Закона за българските лични документи и чл. 93 от Закона за гражданската регистрация.

Разделът се затваря с положението на чужденците, бежанците, лицата под особена закрила и децата, при които приоритетът на най-добрия интерес и чл. 7 от Конвенцията за правата на детето подготвят критичния анализ в глава пета.

**Четвъртата глава** е основната позитивноправна част на изследването и е разработена с висока степен на детайлност. Тя е разделена на пет части - придобиване по рождение, придобиване по натурализация, установяване на гражданство, загубване и възстановяване - като методологически издържано е предварителното разграничение между способите, действащи *ex lege*, и тези, които изискват провеждането на специално административно производство.

Изключително ценен, включително за практиката, е разделът за компетентните държавни органи. Институционалната архитектура е представена пълно: правомощието на президента по чл. 98, т. 9 от Конституцията и конститутивният характер на указа; ролята на министъра на правосъдието по чл. 29, чл. 34 и чл. 35 ЗБГ; съставът, кворумът, мнозинството и режимът на работа на Съвета по гражданството по чл. 33 ЗБГ и Правилника за неговата дейност; функциите на Дирекция „Българско гражданство“ и на нейните отдели „Оценка и анализ на документацията“ и „Административно обслужване“; съгласувателните становища на МВР и ДАНС по чл. 35, ал. 3 ЗБГ и допустимото изключение от изискването за мотиви при данни, засягащи националната сигурност; ролята на МВнР и на дипломатическите и консулските представителства, на органите по гражданското състояние, съдилищата, прокуратурата и Централното бюро за съдимост, на Българската православна църква при удостоверяване на произход и на министъра на образованието и науката при определяне на реда за установяване владееенето на български език.

**Петата глава** е аналитичното ядро и същинският научен принос на дисертационния труд. Тя е изградена върху предварителен и напълно основателен методологически аргумент: обстоятелството, че материята на гражданството е уредена на конституционно равнище, не изключва международноправната отговорност на държавата, доколкото Конституцията не е източник на международното право, а практиката на Постоянния съд за международно правосъдие и на Международния съд, както и Виенската конвенция за правото на договорите, изключват позоваването на вътрешното право като основание за неизпълнение. Върху тази основа авторът систематизира несъответствията в четири групи.

Изводите от главата - за дефицит на международноправна култура в законодателния процес и в правоприлагането и за необходимостта от изпреварващо действие вместо реагиране след осъдителни решения - са подкрепени със сравнителни данни за позицията на България по осъдителни решения на ЕСПЧ и по неизпълнени системни мерки, и логично подготвят предложенията *de lege ferenda* в заключението.

В обобщение, дисертационният труд е аналитичен, а не описателен. Материалът е достоверен и добре аргументиран, стъпвайки на богата съдебна практика на национални и международни юрисдикции.

## **7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката**

Дисертационният труд съдържа научни и научноприложни приноси:

1. Извършен е цялостен и системен анализ на придобиването на българско гражданство, съчетаващ конституционноправната, международноправната и европейскоправната перспектива.

2. Развито е разграничението между гражданство и националност и е обоснована необходимостта от съобразяване на вътрешноправната уредба с изискването за наличие на действителна връзка.

3. За първи път в българската правна доктрина е извършен интердисциплинарен анализ на производствата по гражданство, разкриващ липсата на ефективен административен и съдебен контрол.

4. Обоснована е тезата за несъответствия между действащата българска уредба и международноправните стандарти, включително недопустимостта на резервите към Европейската конвенция за гражданството.

5. Направен е критичен анализ на привилегированата натурализация и използването на понятието „произход“.

6. Формулирани са конкретни предложения *de lege ferenda* за преодоляване на установените проблеми, включително оттегляне на резервите, въвеждане на съдебен контрол и прецизиране на терминологията.

Тези приноси имат значима теоретична стойност и практическа приложимост за усъвършенстване на законодателството и административната практика.

## **8. Преценка на публикациите по дисертационния труд**

Публикациите, които докторантът е представил са 3 (три) на брой, а именно:

- Рогошев, Т. Конституционност на натурализацията по облекчен ред за лица от български произход - под печат, сп. Правна мисъл бр. 4, 2025 г.

- Рогошев, Т. Ролята на гражданството за реализиране на основни права на физическите лица. - В: Сборник доклади от научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии”, 2025, бр. 1, с. 529-540.

- Рогошев, Т. Гражданството като право на човека. - В: Сборник доклади от научна конференция „Знание, наука, иновации, технологии”, 2025, бр. 1, с. 517-528.

Те са свързани с темата на дисертационния труд и са в направени в юридическо списание и в сборници с доклади от научни конференции. Съществена характеристика на научната продукция на докторанта Тодор Рогошев е последователното прилагане на сравнително-правния, сравнително-историческия и социо-правния методи и подходи.

## **9. Лично участие на докторанта**

Формулираните приноси и получените резултати са заслуга на докторанта. Трудът отразява самостоятелно проведено научно изследване, подкрепено с теренни проучвания и критичен анализ на обемна литература и съдебна практика. Спазени са изискванията за коректно цитиране и оригиналност на авторския текст.

## **10. Автореферат**

Авторефератът отразява обективно и точно основните резултати, постигнати в дисертацията. Той е структуриран според изискванията и представя ясно целите, задачите, методологията, съдържанието по глави и основните изводи и приноси на изследването.

В него са изложени основното съдържание, основните идеи и изводи в дисертационния труд. Очертани са приносните моменти на автора при провеждането на изследването, степента на новост и практическа значимост на дисертацията.

## **11. Критични бележки и препоръки**

Макар дисертационният труд да е на добро академично ниво, могат да бъдат отправени следните препоръки:

- Би било полезно да се задълбочи изследването на конкретната процесуална форма за обжалване на актовете по гражданство в бъдещи публикации.
- Относно предложенията *de lege ferenda*, може да се посочи, че някои от тях са добре аргументирани, но при други би могла да се добави и повече правна аргументация.
- И още една техническа бележка - някои от цитиранията не са оформени според стандартите за библиографско цитиране.
- Бих препоръчал по-силно авторово присъствие в заключението на труда.
- Препоръчвам на докторанта да продължи изследванията си в областта на гражданството, като обърне специално внимание на статута на лицата без гражданство и бежанците, както и да публикува основните резултати от дисертацията под формата на монография, за да станат достъпни за по-широк кръг юристи и правоприлагащи органи.
- Препоръчвам на докторанта в бъдещите си професионални изяви да прави публикации в специализирани юридически издания.

Посочените критични бележки и препоръки не могат да променят извода, че представеното изследване има безспорни научни достойнства и притежава качествата на дисертационен труд по смисъла на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

## **12. Заключение**

Дисертационният труд съдържа научни, научноприложни и приложни резултати, които представляват принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът Тодор Иванов Рогошев притежава теоретични знания и професионални умения, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

С оглед гореизложеното убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензирания по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Тодор Иванов Рогошев в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, докторска програма „Конституционно право“.

**Рецензент: .....**

**проф. д-р Христо Паунов**

01.09.2026 г.

гр. Пловдив